МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
Бакалавра

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2312-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Д. Д. Павлова

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Чайка І.Ю.,

Рецензент: доцент кафедри політології, доцент,
к.політ.н. Лепська Н.В.

Запоріжжя – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І.Бутченко
«____»_____2026 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

_____Павловій Дарині Денисівні_____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Технології соціальної роботи з дітьми з неблагополуних сімей під час проведення добровільної евакуації
керівник роботи Чайка І.Ю., доцент, д.філос.н.
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «12» грудня 2025 року № 1795-с

2. Строк подання студентом роботи 09 червня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: Семигіна Т. В. Соціальна робота: теорія і практика. Київ : Університет «Україна», 2004.; Bowlby J. A SecureBase: Parent-ChildAttachmentandHealthyHumanDevelopment. NewYork : BasicBooks, 1988. 205 p.; Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: 1. Дослідити стан наукової розробленості проблеми соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації та уточнити зміст ключових понять дослідження.2. Визначити і обґрунтувати принципи та методи дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації.3. Вивчити соціально-психологічні особливості дітей з неблагополучних сімей та проаналізувати нормативно-правове забезпечення їх захисту під час добровільної евакуації.4. Дослідити технології соціальної роботи, що застосовуються в процесі добровільної евакуації дітей з неблагополучних сімей, та особливості діяльності центрів соціальних служб.5. Розробити пропозиції щодо оптимізації технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Чайка І.Ю., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2026	02.02.2026
Розділ 2	Чайка І.Ю., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2026	11.03.2026
Розділ 3	Чайка І.Ю., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2026	03.04.2026

7. Дата видачі завдання 20 січня 2026 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2025	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2026	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2026	*виконано*
4.	І розділ	Лютий – березень 2026	*виконано*
5.	ІІ розділ	Березень – квітень 2026	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Квітень – травень 2026	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Травень 2026	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Травень – червень 2026	*виконано*

Студент _____ Д.Д. Павлова

Керівник роботи _____ І.Ю. Чайка

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 58 сторінок, 66 позицій у списку літератури.

НЕБЛАГОПОЛУЧНА СІМ'Я, ДІТИ, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, ДОБРОВІЛЬНА ЕВАКУАЦІЯ.

Мета дослідження: обґрунтування системи технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації як підстави забезпечення безпеки, психоемоційної підтримки та соціальної адаптації дітей.

Об'єкт дослідження: технології соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей.

Предмет дослідження: технології соціальної роботи, спрямовані на підтримку та адаптацію дітей з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, синтез, системний, історичний, порівняльний методи та метод узагальнення.

Гіпотеза: ефективність соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації підвищиться за умови застосування комплексних, індивідуалізованих та науково обґрунтованих технологій соціального супроводу.

Висновки: 1. Міжнародний досвід воєнних евакуацій ХХ ст. засвідчує, що відсутність організованого соціального супроводу дітей під час переміщення призводить до масових психологічних травм та руйнування сімейних зв'язків. 2. Діти з неблагополучних сімей є подвійно вразливою категорією в умовах евакуації, оскільки поєднують наявний негативний сімейний досвід з додатковими стресовими факторами переміщення. 3. Ефективна соціальна робота з цією категорією дітей під час добровільної евакуації передбачає системне застосування взаємодоповнюючих технологій – кейс-менеджменту, кризової інтервенції, психосоціальної підтримки та сімейно-орієнтованої роботи.

SUMMARY

The qualification work consists of 58 pages, 66 items in the list of references.

DISADVANTAGED FAMILY, CHILDREN, SOCIAL WORK TECHNOLOGIES, VOLUNTARY EVACUATION.

The purpose of the study: substantiation of the system of technologies for social work with children from disadvantaged families during voluntary evacuationas a basis for ensuring the safety, psycho-emotional support and social adaptation of children.

Object of research: technologies of social work with children from disadvantaged families.

The subject of the study: social work technologies aimed at supporting and adapting children from disadvantaged families during voluntary evacuation.

Research methods: theoretical analysis, synthesis, systemic, historical, comparative methods and generalization method.

Hypothesis: the effectiveness of social work with children from disadvantaged families during voluntary evacuation will in crease if complex, individualized and scientifically based social support technologies are used.

Conclusions: 1. International experience of military evacuations of the 20th century. Proves that the lack of organized social support for children during displacement leads to mass psychological injuries and the destruction of family ties. 2. Children from disadvantaged families are a doubly vulnerable category in evacuation settings, as they combine existing negative family experiences with additional displacement stressors. 3. Effective social work with this category of children during voluntary evacuation involves the systematic application of complementary technologies – case management, crisis intervention, psychosocial support and family-orientedwork.

ЗМІСТ

ВСТУП 7
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ 5
1.1 Історія дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей 5
1.2 Уточнення основних понять: «неблагополучна сім'я», «діти», «технології соціальної роботи», «добровільна евакуація» 10
1.3 Принципи та методи дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації 12
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ 16
2.1 Поняття та критерії неблагополучної сім'ї, соціально-психологічні особливості дітей з неблагополучних сімей 16
2.2 Нормативно-правове забезпечення захисту дітей під час проведення добровільної евакуації 21
2.3 Застосування технологій соціальної роботи в процесі добровільної евакуації дітей з неблагополучних сімей 25
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ 32
3.1 Особливості діяльності центрів соціальних служб та їх роль в наданні соціальних послуг дітям з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації 32
3.2 Оптимізація технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації 39
ВИСНОВКИ 45
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 48

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації стає особливо актуальною в умовах війни, яка значно підвищує ризики для безпеки, психоемоційного стану та соціальної адаптації дітей. У таких умовах діти з неблагополучних сімей опиняються в подвійно вразливому становищі, поєднуючи негативний вплив сімейного середовища з додатковими стресовими факторами, пов'язаними з переміщенням, розривом соціальних зв'язків та зміною життєвого середовища. Це обумовлює нагальну проблему в дослідженні та вдосконаленні технологій соціальної роботи, спрямованих на забезпечення безпеки, психологічної підтримки та соціальної адаптації дітей під час евакуації.

Проблемна ситуація полягає внедостатній підготовці та координації соціальних служб і фахівців, що призводить до фрагментарності допомоги та недостатнього врахування індивідуальних потреб дітей. Існуючі технології соціальної роботи часто не передбачають системного моніторингу стану дитини, оцінки рівня психологічного стресу та потреб сім'ї, а також своєчасного реагування на кризові ситуації. Відсутність комплексного підходу, нестача ресурсів і недостатня професійна підготовка персоналу створюють ризики для безпеки дітей, сповільнюють їхню адаптацію до нових умов та знижують загальну ефективність заходів соціальної підтримки, що особливо критично в умовах воєнного конфлікту та масових переміщень населення.

Об'єкт дослідження – технології соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей.

Предмет дослідження – технології соціальної роботи, спрямовані на підтримку та адаптацію дітей з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації.

Мета дослідження – обґрунтування системи технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час проведення добровільної

евакуації як підстави забезпечення безпеки, психоемоційної підтримки та соціальної адаптації дітей.

Задля досягнення поставленої метою маємо виконати такі *завдання:*

- проаналізувати історію дослідження у науковій літературі проблеми добровільної евакуації дітей з неблагополучних сімей;
- розкрити зміст понять «неблагополучна сім'я», «діти», «технології соціальної роботи», «добровільна евакуація»;
- обґрунтувати принципи та методи дослідження;
- визначити поняття та критерії неблагополучної сім'ї, соціально-психологічні особливості дітей з неблагополучних сімей;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення захисту дітей під час проведення добровільної евакуації;
- проаналізувати застосування технологій соціальної роботи в процесі добровільної евакуації дітей з неблагополучних сімей;
- дослідити особливості діяльності центрів соціальних служб та їх роль в наданні соціальних послуг дітям з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації;
- запропонувати шляхи оптимізації технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації

Гіпотеза дослідження: ефективність соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації підвищиться за умови застосування комплексних, індивідуалізованих та науково обґрунтованих технологій соціального супроводу.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ

1.1 Історія дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей

Історія дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей відображає загальну еволюцію соціальної роботи як професійної та наукової діяльності. Спочатку допомога дітям, які перебували у складних життєвих обставинах, мала стихійний і благодійницький характер. У традиційних суспільствах основну відповідальність за таких дітей несли родина, громада та церква. Втручання не було системним і ґрунтувалося переважно на морально-етичних принципах милосердя, а не на науковому аналізі чи професійних технологіях.

З розвитком індустріального суспільства у XIX столітті загострилися соціальні проблеми, пов'язані з бідністю, дитячою безпритульністю та зростанням кількості неблагополучних сімей. Саме тоді виникають перші організовані форми соціальної допомоги. Як зазначає Simmons University School o fSocial Work, вже у 1843–1853 роках у США діяли такі організації, як Association for the Improvement of the Condition of the Poor та Children's Aid Society, що зосереджувалися на проблемах дитячого добробуту та житлових умовах [44]. У цей період починають формуватися перші підходи до індивідуальної роботи з дітьми та сім'ями, які згодом трансформувалися у технології соціальної роботи.

У 1920–1950-х рр. відбувається становлення соціальної роботи як професії. З'являються наукові дослідження, які обґрунтовують необхідність системного підходу до роботи з неблагополучними сім'ями. Особливу увагу приділяють психологічним аспектам розвитку дитини, впливу сімейного

середовища та ролі соціального працівника як посередника між дитиною, сім'єю та суспільством. У цей час формуються базові технології соціальної роботи: індивідуальна робота, групова робота та робота в громаді, які стають основою для подальшого розвитку спеціалізованих методів допомоги дітям [40].

У другій половині XX століття наукові дослідження набули більш комплексного характеру. Розвивався системний підхід, відповідно до якого сім'я розглядається як цілісна соціальна система, а проблеми дитини – як результат взаємодії різних факторів. Це сприяло переходу від ізольованої допомоги дитині до роботи з усією сім'єю. У практиці почали застосовувати такі технології, як сімейне консультування, соціальний супровід, патронаж, кризове втручання. Значного розвитку набув міждисциплінарний підхід, що передбачає взаємодію соціальних працівників, психологів, педагогів, медиків та юристів. Теоретичне підґрунтя цих підходів знаходиться у працях Т.В.Семигіної, яка підкреслює, що системне мислення в соціальній роботі передбачає розгляд клієнта не як ізольованої особи, а як учасника складної мережі взаємовідносин із соціальним середовищем [20].

Наприкінці XX – на початку XXI століття дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей орієнтувалися на підвищення ефективності допомоги та впровадження інноваційних підходів. Поширювався кейс-менеджмент як технологія індивідуалізованого ведення випадку, що передбачає оцінку потреб дитини, планування допомоги, координацію послуг та моніторинг результатів. Водночас посилювалась увага до профілактики сімейного неблагополуччя, розвитку батьківського потенціалу та збереження сім'ї як природного середовища для виховання дитини.

Для ефективної соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей необхідне активне залучення родин до процесу змін і використання її внутрішніх ресурсів та потенціалу.

Сучасні дослідження акцентують увагу на впровадженні доказових практик, що передбачає використання методів і технологій, ефективність яких

підтверджена емпіричними дослідженнями. Важливим напрямом є також інтеграція цифрових технологій, зокрема використання інформаційних систем для оцінки ризиків, планування втручань та координації міжвідомчої взаємодії. Як зазначається у матеріалах платформи FamCare, за останні двадцять років цифровізація кардинально змінила спосіб документування та планування соціальної роботи, дозволивши соціальним працівникам витрачати більше часу безпосередньо на роботу з клієнтами [64].

В Україні розвиток досліджень у цій сфері має свої особливості. У радянський період проблема неблагополучних сімей розглядалася обмежено, переважно через призму соціального контролю та колективного виховання. Після здобуття незалежності почалось активне формування соціальної роботи як професійної галузі, розробка законодавчої бази та впровадження міжнародного досвіду. Сучасні українські дослідження спрямовані на адаптацію світових моделей соціальної роботи до національних умов, розвиток соціальних послуг та підвищення ефективності підтримки дітей і сімей у складних життєвих обставинах.

Важливим аспектом розуміння сучасних підходів до соціальної роботи з дітьми в умовах евакуації є звернення до міжнародного досвіду воєнних переміщень XX століття. Харківська правозахисна група у своєму аналітичному матеріалі «Як підходили до евакуації дітей інші країни?» зібрала показові приклади, які засвідчують: там, де евакуація зводилася лише до фізичного переміщення без організованого соціального супроводу, наслідки для дітей були вкрай тяжкими [10].

Під час британської операції «Щуролов» у 1939–1945 роках було евакуйовано близько 3,5 мільйона дітей та молоді – одна з найбільших масових евакуацій в історії. Батькам наказали зібрати дітей і привезти на станцію, потяги розвезли їх по малих містах і селах, де дітей поселяли в будинках місцевих мешканців та школах. Держава подбала про фізичне переміщення, проте питання психологічного стану дітей і соціального супроводу залишались поза увагою системи. Чимало евакуйованих використовувались для

виснажливої сільськогосподарської роботи, роками не бачили батьків, а повернення додому після закінчення війни без жодної реінтеграційної підтримки ставало для них новою травмою [7].

Додатковим прикладом системних прорахунків у організації евакуації дітей є досвід Греції в роки Другої світової війни (1940-1944). Окупація країни нацистськими та фашистськими військами призвела до масового голоду і загибелі мирного населення. Тисячі дітей залишились без батьків і були переміщені в організовані табори та притулки, однак системної соціальної роботи практично не існувало: облік дітей вівся фрагментарно, умови утримання були вкрай незадовільними, а питання психологічного стану вихованців взагалі не розглядалось. Лише після звільнення, завдяки зусиллям Дитячого фонду ООН (попередника ЮНІСЕФ), було розпочато першу скоординовану програму допомоги дітям з налагодженням реєстрації, розподілом харчування та медичним супроводом. Цей досвід безпосередньо вплинув на формування міжнародних стандартів захисту дітей у надзвичайних ситуаціях, що були закріплені у Конвенції ООН про права дитини 1989 року [10].

Показовий також досвід повоєнної Фінляндії: під час Зимової та Продовженої воєн (1939-1944) близько 70 000 фінських дітей було евакуйовано до Швеції та Данії. Попри те, що евакуація рятувала дітей від фізичної небезпеки, тривале відлучення від батьків – нерідко на роки – призвело до масових порушень прив'язаності та ідентичності. Фінські дослідники, які вивчали цю когорту через десятиліття, зафіксували значно вищий рівень психічних розладів, проблем у соціальній адаптації та труднощів у побудові близьких стосунків серед евакуйованих дітей порівняно з тими, хто залишався в країні, – навіть враховуючи, що ті перебували в небезпеці. Цей висновок є принципово важливим: фізична безпека, відірвана від збереження сімейних зв'язків і психологічного благополуччя, не є повноцінним захистом дитини [10].

Не менш показовим є досвід операції «Пі» – евакуації понад 14 000 кубинських дітей без супроводу до США у 1960–1962 роках. Дітей, які не мали

родичів у Штатах, розміщували в дитячих будинках від католицької церкви, де вони були зобов'язані спілкуватися лише англійською, що створювало додаткові психологічні труднощі. Досвід дітей був вкрай нерівномірним: відсутність уваги до культурної та мовної ідентичності дитини, а також до її психологічного стану стала ціною відсутності фахового соціального супроводу [10].

Водночас відомі й позитивні приклади індивідуальної ініціативи. У 1939 році молодий британець Ніколас Вінтон – якого преса назвала «британським Шиндлером» – самостійно організував евакуацію 669 єврейських дітей з окупованої нацистами Чехословаччини до Великобританії. Він самотужки вів особові файли дітей, шукав для них прийомні сім'ї та забезпечував їхнє переміщення – фактично реалізуючи те, що сьогодні ми б назвали кейс-менеджментом, задовго до того, як ця технологія набула наукового оформлення [8]. Цей приклад засвідчує, що принципи індивідуального супроводу дитини та збереження її зв'язку з родиною були усвідомлені на практиці ще до їх теоретичного обґрунтування.

Досвід Громадянської війни в Іспанії (1936-1939) показав чіткий зв'язок між наявністю організованої соціальної роботи та якістю захисту дітей. У Франції ретельно відбиралися прийомні родини, забезпечувалися одяг і шкільне приладдя, організовувалися медичний супровід та звітування про стан дітей. В Англії натомість діти потрапляли в погано організовані табори і часто залишалися без належного догляду. Ця різниця прямо відповідала наявності чи відсутності структурованої соціальної роботи [10].

Таким чином, міжнародний досвід воєнних евакуацій XX століття є переконливим аргументом на користь необхідності фахово організованого соціального супроводу. Саме відсутність системних технологій соціальної роботи в умовах переміщення – ведення особових справ дітей, психологічної підтримки, збереження сімейних зв'язків, контролю за умовами розміщення – призводила до масових і нерідко незворотних травм. Цей висновок безпосередньо обумовлює актуальність дослідження технологій соціальної

роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації в сучасній Україні.

1.2 Уточнення основних понять: «неблагополучна сім'я», «діти», «технології соціальної роботи», «добровільна евакуація»

Поняття «неблагополучна сім'я» є одним із ключових у соціальній роботі та має комплексний характер. У науковій літературі воно визначається як сім'я, яка не здатна повною мірою виконувати свої основні функції – виховну, соціалізуючу, економічну та емоційну. До таких сімей належать ті, де спостерігається низький рівень матеріального забезпечення, конфліктні стосунки, насильство, залежності, асоціальна поведінка батьків або їхня педагогічна неспроможність. Водночас сучасні дослідники наголошують, що неблагополуччя не завжди має сталий характер, а може бути ситуативним і зумовленим зовнішніми обставинами. Важливо підкреслити, що категорія «неблагополучна сім’я» не є стигматизуючим ярликом, а виступає робочим поняттям, яке вказує на потребу соціального втручання та підтримки.

У контексті воєнного конфлікту поняття неблагополучної сім'ї значно розширюється. До цієї категорії дедалі частіше відносять сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах через втрату житла, доходу, розлучення з членами сім'ї, вимушене переміщення або тривале перебування в умовах стресу. Такі обставини негативно впливають на здатність батьків виконувати свої функції та створюють додаткові ризики для розвитку дитини. Таким чином, неблагополучна сім'я розглядається не лише як соціально проблемна одиниця, а як система, стан якої залежить від впливу зовнішніх факторів.

Термін «діти» у соціально-педагогічному та правовому аспекті визначається як особи віком до 18 років, які перебувають у процесі фізичного, психічного та соціального розвитку і потребують особливого захисту з боку держави та суспільства. Відповідно до настанов ЮНІСЕФ щодо захисту переміщених дітей-біженців в Україні та за її межами, діти є особливою

категорією вразливого населення, яка в умовах збройного конфлікту та переміщення потребує спеціалізованих механізмів захисту та супроводу [33]. У межах даного дослідження особлива увага приділяється дітям із неблагополучних сімей, оскільки їхній розвиток відбувається в умовах обмежених ресурсів, нестабільного емоційного середовища та підвищеного ризику соціальної дезадаптації.

У ситуації добровільної евакуації діти зазнають додаткового впливу кризових факторів, пов'язаних із різкою зміною середовища, розривом соціальних зв'язків, втратою звичного способу життя та відчуття безпеки. Це призводить до підвищення рівня тривожності, стресу та потреби у спеціалізованій психологічній і соціальній підтримці. Н. Партон у своїх дослідженнях захисту дитинства звертає увагу на те, що будь-яке різке порушення звичного середовища розвитку дитини є чинником ризику, що потребує активного соціально-педагогічного реагування [46].

Поняття «технології соціальної роботи» у сучасній науці трактується як система взаємопов'язаних методів, форм, засобів і процедур професійної діяльності, спрямованих на вирішення соціальних проблем та підтримку особистості. Т.В.Семигіна визначає технологію соціальної роботи як «науково обґрунтований і перевірений на практиці спосіб організації та реалізації соціальної діяльності», що характеризується структурованістю, поетапністю та орієнтацією на конкретний результат [20]. Технології соціальної роботи включають як традиційні підходи (консультування, соціальний супровід, профілактика), так і інноваційні методи, що базуються на міждисциплінарній взаємодії.

В умовах воєнного стану технології соціальної роботи зазнають суттєвих змін і трансформацій. Вони повинні бути гнучкими, адаптивними та орієнтованими на швидке реагування в кризових ситуаціях. Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) у своїй доповіді про відповідь соціальної роботи на виклики війни в Україні підкреслює, що соціальні працівники були змушені в найкоротші терміни адаптувати свої підходи до

умов масового переміщення населення, паралельно виконуючи функції координації гуманітарної допомоги та захисту прав біженців [62]. Особливого значення набувають технології кризового втручання, соціального супроводу, психологічної підтримки та адаптації дітей у новому середовищі.

Поняття «добровільна евакуація» визначається як організований процес переміщення населення з небезпечних територій до більш безпечних місць проживання, який здійснюється за власним бажанням громадян, без примусу з боку держави. У контексті соціальної роботи цей процес розглядається значно ширше, ніж просто фізичне переміщення. Він включає комплекс заходів, спрямованих на інформування населення, організацію безпечного транспортування, забезпечення тимчасового житла, а також соціальну, психологічну та гуманітарну підтримку.

В умовах війни добровільна евакуація стає важливим механізмом захисту життя і здоров'я дітей, однак одночасно створює нові виклики для їхнього розвитку та соціалізації. Для дітей із неблагополучних сімей ці виклики є особливо складними, оскільки поєднуються з наявними внутрішньосімейними проблемами та обмеженими ресурсами підтримки.

1.3 Принципи та методи дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації

У процесі дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації авторка керувалася такими основоположними науковими принципами:

1. Принцип системності передбачає вивчення явищ у межах їхнього зв’язку з єдиним цілісним утворенням, яке надає їм нових характеристик. У рамках цього дослідження технології соціальної роботи аналізуються як інтегрована система взаємодоповнюючих підходів, що функціонують у контексті ширшої системи соціального захисту дітей, а не як окремі методи.

2. Принцип детермінізму полягає у необхідності розглядати процеси в їхній закономірній взаємодії з факторами, підконтрольними емпіричному аналізу. В даному дослідженні це означає, що стан дітей із неблагополучних сімей під час евакуації трактується як наслідок сукупного впливу кількох ключових факторів: сімейних проблем, психологічних наслідків збройного конфлікту, обставин евакуації та ефективності наданої соціальної підтримки.

3. Принцип розвитку закликає до розгляду явищ з урахуванням їхньої динаміки та змін, спричинених певними чинниками, а також їхньої інтегрованості в загальну систему. У цьому дослідженні реалізація принципу розвитку здійснюється через аналіз трансформації технологій соціальної роботи: від традиційних методів до сучасних, адаптованих до умов воєнних конфліктів і масових переміщень населення.

4. Принцип історизму орієнтований на дослідження явищ у контексті їхнього розвитку, змін і руху в історичному вимірі. Технології соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей аналізуються з огляду на історичний досвід, включаючи еволюцію підходів до захисту дітей в кризових ситуаціях. Зокрема, досліджуються уроки минулого, коли брак організованого соціального супроводу призводив до помилок і ускладнень.

5. Принцип об’єктивності закріплює необхідність неупередженого аналізу досліджуваних явищ, ґрунтуючись на достовірних джерелах, перевірених фактах і науково обґрунтованих даних. У цьому дослідженні принцип об’єктивності реалізується через використання нормативно-правової бази, міжнародних стандартів, а також аналітичних праць вітчизняних і зарубіжних експертів.

В процесі роботи авторка скористалася такими методами наукового дослідження:

Теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів та методичних матеріалів дозволив систематизувати наявні підходи до визначення поняття неблагополучної сім'ї, класифікації технологій соціальної роботи та правового регулювання захисту дітей під час евакуації. Метод аналізу

передбачає розчленування предмета пізнання, абстрагування його окремих сторін з метою детального вивчення кожної з них [64].

Синтез використовувався для поєднання отриманих у процесі аналізу знань у цілісну картину. Зокрема, окремі технології соціальної роботи – кейс-менеджмент, кризова інтервенція, психосоціальна підтримка – розглядаються у їх сукупності як єдина система супроводу дітей з неблагополучних сімей під час евакуації [64].

Системний метод – напрямок методології наукового дослідження, в основі якого лежить розгляд складного об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними [20]. У даному дослідженні соціальна робота з дітьми під час евакуації розглядається як система, що включає нормативно-правове забезпечення, технологічний інструментарій та інституційну інфраструктуру соціальних служб.

Історичний метод передбачає вивчення предмета дослідження у його розвитку та становленні. Авторка простежила еволюцію підходів до евакуації дітей у різних країнах – від стихійних, логістичних моделей без соціального супроводу до сучасних, заснованих на принципі найкращих інтересів дитини підходів, закріплених у міжнародних стандартах.

Порівняльний метод застосовувався для зіставлення міжнародного досвіду організації соціальної роботи з дітьми під час евакуації з практикою, що склалася в Україні в умовах збройного конфлікту, а також для виявлення спільного та відмінного у різних моделях соціального захисту дітей.

Метод узагальнення дозволив на основі аналізу конкретних практик і теоретичних підходів сформулювати загальні висновки та рекомендації щодо оптимізації технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації.

Аналіз історії дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей засвідчує поступовий перехід від стихійної благодійної допомоги до науково обґрунтованої професійної діяльності. Починаючи з перших організованих форм соціальної допомоги у XIX столітті і аж до

сучасних доказових практик та цифровізації соціальних послуг, ця сфера пройшла шлях від морально-етичного до системного, міждисциплінарного підходу. Міжнародний досвід воєнних евакуацій XX століття (британська операція «Щуролов», евакуації в Іспанії, Греції, Фінляндії та на Кубі) переконливо засвідчив: там де евакуація зводилась лише до фізичного переміщення без соціального супроводу, діти отримували довічні психологічні травми, втрачали сімейні зв'язки та культурну ідентичність. Водночас позитивний досвід, зокрема діяльність Ніколаса Вінтона, показав, що принципи індивідуального супроводу та збереження зв'язку дитини з родиною були усвідомлені на практиці ще до їх теоретичного оформлення. Уточнення основних понять дослідження дозволило встановити, що в умовах збройного конфлікту поняття неблагополучної сім'ї розширюється, технології соціальної роботи набувають кризового характеру, а добровільна евакуація є не лише фізичним переміщенням, а комплексним процесом, що потребує соціального та психологічного супроводу. Методологічну основу дослідження складають принципи системності, детермінізму, розвитку, історизму та об'єктивності, а також теоретичний аналіз, синтез, системний, історичний, порівняльний методи та метод узагальнення.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ

2.1 Поняття та критерії неблагополучної сім'ї, соціально-психологічні особливості дітей з неблагополучних сімей

Сім'я є первинним і найважливішим інститутом соціалізації дитини, середовищем, у якому формується її особистість, система цінностей, моделі поведінки та емоційна сфера. Однак не кожна сім'я здатна повноцінно виконувати свої функції. У науковій літературі з соціальної роботи та соціальної педагогіки активно вживається поняття «неблагополучна сім'я», яке потребує чіткого термінологічного визначення та операціоналізації в контексті практичної соціальної роботи.

У широкому розумінні неблагополучна сім'я – це така сім'я, у якій порушено її основні функції: виховну, захисну, економічну, емоційно-психологічну та соціалізуючу, внаслідок чого діти перебувають в умовах, що становлять загрозу їх фізичному, психічному, духовному або соціальному розвитку. Соціальна робота визначає неблагополучну сім'ю як «соціальну групу, що характеризується нездатністю або небажанням виконувати покладені на неї суспільством функції щодо виховання, утримання та захисту дітей».

Законодавство України оперує суміжними категоріями. Зокрема, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», дитина, яка перебуває в складних життєвих обставинах, – це дитина, яка потребує соціального захисту у зв'язку з обставинами, що негативно впливають на умови її нормального проживання, навчання, виховання та розвитку [16]. Поняття «сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах» закріплено в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», де під ним розуміється сім'я, яка опинилася в ситуації, що порушує її нормальну життєдіяльність і яку вона не може подолати самостійно [18].

У науковій літературі запропоновано різні класифікації неблагополучних сімей. Найпоширенішою є типологія, що розмежовує явне та приховане неблагополуччя. До сімей із явним неблагополуччям відносять: конфліктні сім'ї, асоціальні сім'ї, аморально-кримінальні сім'ї та сім'ї з недостатнім рівнем психолого-педагогічної культури батьків [1].

Дослідниця Т.І.Шульга пропонує виокремлювати такі типи неблагополучних сімей:

- конфліктні сім'ї,у яких домінуючим стилем взаємодії є постійні суперечки, емоційна нестабільність, відсутність злагоди між батьками;

- аморальні сім'ї, де систематично порушуються морально-етичні норми, спостерігається зловживання алкоголем або наркотичними речовинами;

- педагогічно некомпетентні сім'ї, де батьки не мають достатнього рівня знань і навичок для виховання дітей, застосовують деструктивні стилі виховання;

- асоціальні сім'ї, де члени сім'ї ведуть антисоціальний спосіб життя, можуть перебувати в конфлікті з законом [26].

З-поміж основних критеріїв визначення сім'ї як неблагополучної в сучасній соціальній роботі виокремлюють такі групи показників:

1. соціально-економічні критерії: бідність, малозабезпеченість, безробіття одного або обох батьків, відсутність нормальних житлових умов, неспроможність забезпечити дитину їжею, одягом, навчальним приладдям;

2. медико-соціальні критерії: алкоголізм, наркоманія або інші форми залежності у членів сім'ї; хронічні захворювання батьків, що унеможливлюють повноцінний догляд за дітьми; відмова від медичного обслуговування дітей;

3. психолого-педагогічні критерії: жорстоке поводження з дітьми (фізичне, психологічне, сексуальне насильство або нехтування); гіперопіка або бездоглядність; відсутність емоційного зв'язку між батьками й дітьми; систематичне невиконання батьками виховних функцій;

4. соціально-правові критерії: позбавлення батьківських прав або обмеження батьківських прав одного чи обох батьків; перебування батьків під

кримінальним переслідуванням або у місцях позбавлення волі; систематичне ухилення від виконання батьківських обов'язків.

Відповідно до «Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» затвердженого постановою КМУ від 21.11.2013 №896 служби у справах дітей ведуть облік сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, за такими критеріями: наявність дітей з інвалідністю, конфліктність і насильство в сім'ї, алкогольна або наркотична залежність членів сім'ї, жебрацтво, бездомність, відбування покарання в місцях позбавлення волі [11].

Важливо підкреслити, що поняття неблагополучної сім'ї не є статичним: сім'я може тимчасово опинитися в кризовій ситуації внаслідок зовнішніх чинників (втрата роботи, хвороба, розлучення, стихійне лихо, збройний конфлікт), але при своєчасній і комплексній соціальній підтримці здатна відновити свій функціональний потенціал. Саме тому в сучасній теорії соціальної роботи акцент робиться не лише на констатації неблагополуччя, а й на ресурсному підході – виявленні та активізації сильних сторін сім'ї [48].

Умови проживання в неблагополучній сім'ї чинять глибокий і нерідко тривалий вплив на психічний розвиток, емоційно-вольову сферу та соціальну адаптацію дитини. Науковці фіксують цілий комплекс специфічних соціально-психологічних особливостей таких дітей, що формуються під впливом несприятливого сімейного середовища.

Порушення прив'язаності та довіри. За теорією прив'язаності Дж. Боулбі, дитина для повноцінного розвитку потребує стабільного, надійного емоційного зв'язку з дорослим, який піклується про неї. У неблагополучних сім'ях цей зв'язок часто є ненадійним (тривожним, амбівалентним або дезорганізованим), що закладає патерн недовіри до оточення, труднощів у встановленні близьких відносин і страху перед відкиданням [27].

Емоційні порушення. Найпоширенішими емоційними проблемами дітей з неблагополучних сімей є: підвищена тривожність, страхи, депресивні стани, емоційна нестабільність, труднощі з розпізнаванням і вираженням власних

емоцій (алекситимія). Емоційне неблагополуччя в ранньому дитинстві негативно позначається на розвитку вищих психічних функцій – мислення, мовлення, уваги та пам'яті. У дітей, які зазнали жорстокого поводження або стали свідками домашнього насильства, нерідко діагностують симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР): нав'язливі спогади, уникання стимулів, пов'язаних із травмою, гіперзбудливість [35].

Порушення поведінки. У дітей з неблагополучних сімей значно частіше, ніж у їхніх однолітків, спостерігаються різні форми девіантної поведінки: агресивність, гіперактивність, імпульсивність, опозиційно-зухвала поведінка, схильність до брехні та крадіжок, бродяжництво, вживання психоактивних речовин у підлітковому віці [3]. Поведінкові порушення нерідко є «криком про допомогу» – зовнішнім проявом внутрішнього неблагополуччя та способом привернути увагу дорослих.

Когнітивні особливості та труднощі в навчанні. Через несприятливе сімейне середовище, відсутність підтримки в навчанні, часті стреси та хронічну тривогу діти з неблагополучних сімей нерідко мають нижчий рівень навчальної успішності, труднощі з концентрацією уваги, зниження пізнавальної мотивації. Хронічний стрес, що переживає дитина, негативно впливає на роботу префронтальної кори головного мозку, що відповідає за планування, прийняття рішень та регуляцію поведінки [47].

Труднощі з саморегуляцією та імпульсивністю. Окрім зниженої навчальної успішності, діти з неблагополучних сімей часто демонструють виражені труднощі з контролем власних емоцій та поведінки. Це пов'язано з тим, що хронічний стрес у ранньому дитинстві порушує формування нейронних шляхів, відповідальних за регуляцію емоцій. Дослідник Брюс Перрі пояснює цей механізм наступним чином: дитина, яка протягом тривалого часу знаходиться в умовах непередбачуваності та постійної загрози, переживає стан хронічної активації реакції «бийся або тікай». Внаслідок цього, навіть потрапивши до відносно безпечного середовища, така дитина не здатна повністю деактивувати цю стан готовності [47]. В умовах евакуації, коли

навколишнє середовище стає ще більш непередбачуваним і стресогенним, ці труднощі суттєво посилюються: дитина, яка вдома вже важко контролювала свої реакції, в умовах переміщення може виявляти яскраво виражену агресивність, деструктивну поведінку або, навпаки, повне емоційне заціпеніння.

Це має безпосереднє практичне значення для соціальних працівників та волонтерів, що взаємодіють з такими дітьми на евакуаційних пунктах і в місцях тимчасового розміщення: поведінка дитини, що здається свавільною або агресивною, насправді є реакцією нервової системи, яка тривалий час функціонувала в умовах хронічної загрози. Відповідно, підходи, засновані на покаранні або дисциплінарному тиску, є контрпродуктивними – натомість ефективними є стратегії заземлення і регуляції, структуровані ігрові заняття та передбачуваний розпорядок дня, що дозволяє нервовій системі дитини відчути стабільність [51].

Соціальна ізоляція та труднощі з однолітками. Через нерозвинені комунікативні навички, підвищену тривожність або агресивність діти з неблагополучних сімей часто зазнають труднощів у взаємодії з однолітками, стають жертвами або ініціаторами булінгу, відчувають соціальну ізоляцію [32].

Специфіка переживання стресу та кризових ситуацій. Особливо значущим для теми дослідження є те, що діти з неблагополучних сімей у кризових ситуаціях, зокрема, під час евакуації в умовах збройного конфлікту, демонструють специфічні реакції, зумовлені накопиченим досвідом несприятливого дитинства. Для них є характерними: більша вразливість до додаткових стресорів, знижена здатність до саморегуляції, недовіра до незнайомих дорослих (у тому числі соціальних працівників та волонтерів), що ускладнює надання їм допомоги.

Водночас сучасна наука акцентує увагу на концепції резилієнтності– здатності дитини зберігати психологічну стійкість і відновлюватися після несприятливих умов. Дослідження засвідчують, що навіть в умовах серйозного неблагополуччя певні захисні чинники: наявність хоча б одного підтримуючого

дорослого, позитивний шкільний досвід, власні сильні сторони дитини, здатні суттєво пом'якшити негативний вплив несприятливого сімейного середовища [43]. Це має важливе практичне значення для соціальних працівників: замість зосередження виключно на проблемах і дефіцитах, ресурсний підхід передбачає виявлення та зміцнення захисних чинників.

Таким чином, неблагополучна сім'я є складним, багатовимірним соціальним явищем, яке потребує комплексного аналізу та диференційованого підходу з боку фахівців соціальної сфери. Діти, які виховуються в таких сім'ях, мають специфічні соціально-психологічні особливості, що необхідно враховувати при організації соціальної роботи, особливо в кризових ситуаціях, якою є добровільна евакуація в умовах збройного конфлікту.

2.2 Нормативно-правове забезпечення захисту дітей під час проведення добровільної евакуації

Захист прав та інтересів дітей у ситуаціях збройного конфлікту та вимушеного переміщення є одним із ключових завдань як міжнародного, так і національного законодавства. Правова база, що регулює захист дітей під час евакуації в Україні, є багаторівневою і включає норми міжнародного гуманітарного права, міжнародних договорів у сфері прав дитини, конституційні положення та спеціальне національне законодавство.

Фундаментальним міжнародно-правовим документом у сфері захисту прав дитини є Конвенція ООН про права дитини 1989 р., ратифікована Україною в 1991 році. Конвенція закріплює комплекс прав дитини, що мають особливе значення в контексті евакуації: право на захист від усіх форм насильства (ст. 19), право на збереження сімейних зв'язків (ст. 9), право дитини-біженця на захист і гуманітарну допомогу (ст. 22), а також право дітей у збройних конфліктах на особливий захист (ст. 38–39) [8]. Стаття 3 Конвенції закріплює принцип «найкращих інтересів дитини» як провідний при прийнятті будь-яких рішень, що стосуються дітей, – у тому числі рішень про евакуацію.

Важливим доповненням до Конвенції є Факультативний протокол про участь дітей у збройних конфліктах, ратифікований Україною в 2004 році, який забороняє участь осіб, молодших 18 років, у збройних конфліктах і зобов'язує держави вживати всіх можливих заходів для їх захисту [25].

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них утворюють основу міжнародного гуманітарного права в частині захисту цивільного населення під час збройних конфліктів. Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (ст. 14, 17, 24) та Додатковий протокол I (ст. 77-78) передбачають особливий захист дітей, у тому числі їх право на евакуацію із зон бойових дій та недопустимість розлучення з сім'єю без вагомих підстав [6].

Керівні принципи ООН щодо внутрішнього переміщення хоча і не є юридично обов'язковим документом, широко визнані міжнародним співтовариством і закріплюють принципи захисту внутрішньо переміщених осіб, включаючи дітей: право на захист від примусового переміщення, право на возз'єднання сімей, право на документацію [34].

Керівні принципи УВКБ ООН щодо визначення найкращих інтересів дитини встановлюють процедури визначення найкращих інтересів дитини, які мають застосовуватися при прийнятті рішень щодо дітей-мігрантів та переміщених дітей, у тому числі щодо питань опіки, розміщення та можливого повернення [60].

Конституція України 1996 р. закріплює фундаментальні права, що стосуються дітей та сімей: право на життя (ст. 27), право на особисту недоторканність (ст. 29), право сім'ї на захист з боку держави (ст. 51), обов'язок батьків утримувати дітей до повноліття (ст. 51), право дітей на захист з боку держави (ст. 52). Стаття 52 прямо вказує, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом» [9].

Закон України «Про охорону дитинства» є базовим законом, що регулює захист прав дитини в Україні. Закон визначає комплекс прав дитини, обов'язки держави, батьків та інших осіб щодо забезпечення цих прав, а також порядок

захисту дітей, позбавлених батьківського піклування. В умовах збройного конфлікту особливого значення набувають норми закону щодо захисту дітей від насильства (ст. 10), права дитини на збереження сімейних стосунків (ст. 11) та порядку встановлення опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування [16].

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» визначає правові та організаційні засади соціальної роботи, перелік суб'єктів надання соціальних послуг і форми соціальної підтримки сімей з дітьми, що перебувають у складних життєвих обставинах [18].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» – ключовий документ, що регулює правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. Закон закріплює право на вільне переміщення та вибір місця проживання, недискримінацію, забезпечення базових потреб, доступ до освіти, медичної допомоги та соціальних послуг [14]. Діти ВПО мають право на всі форми підтримки, передбачені для дітей у складних життєвих обставинах.

Закон України «Про евакуацію» (прийнятий у 2023 р. після повномасштабного вторгнення) регулює організацію та проведення евакуаційних заходів, у тому числі добровільної евакуації. Закон визначає порядок прийняття рішення про евакуацію, права та обов'язки осіб, що підлягають евакуації, повноваження органів місцевої влади та порядок координації евакуаційних заходів. Окремі норми стосуються особливостей евакуації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [13].

Відповідно до чинного законодавства, добровільна евакуація є формою евакуації, що здійснюється за власним рішенням осіб або їхніх законних представників, без примусу з боку держави. Водночас держава зобов'язана забезпечити умови для безпечного переміщення, надати необхідну допомогу та інформацію. Стосовно дітей, які залишились без піклування батьків або чиї батьки не виявляють волі до евакуації при наявності загрози для дітей,

застосовуються норми щодо термінового вилучення дитини із сімейного середовища (ст. 170–171 Сімейного кодексу України).

Сімейний кодекс України регулює питання батьківських прав та обов'язків, опіки та піклування, а також підстави позбавлення та обмеження батьківських прав. В умовах евакуації особливого значення набувають норми щодо представництва дитини (батьки є законними представниками дитини), а також щодо порядку надання тимчасового опікунства [21].

Закон України «Про соціальні послуги» визначає систему соціальних послуг в Україні, критерії їх надання та порядок фінансування. Закон передбачає надання соціальних послуг особам та сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі в умовах вимушеного переміщення [17].

Суттєву роль у регулюванні соціального захисту дітей під час евакуації відіграють підзаконні акти. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення добровільного переселення сімей з дітьми з районів, де ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих» деталізує механізми реалізації права на евакуацію для сімей з дітьми, у тому числі з числа неблагополучних сімей, та визначає відповідальних суб'єктів [15].

Законодавство покладає на службу у справах дітей функції з виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування, встановлення їх правового статусу, влаштування в сімейні або інституційні форми опіки. В умовах евакуації ці функції набувають підвищеної складності через: великий потік переміщених осіб, труднощі з верифікацією документів, ризики сімейного розлучення та торгівлі людьми.

ЮНІСЕФ та інші міжнародні організації разом із Урядом України розробили механізми реєстрації та ідентифікації несупроводжуваних і розлучених дітей (UASC – UnaccompaniedandSeparatedChildren), а також стандартні операційні процедури для їх захисту [56].

Таким чином, нормативно-правова база захисту дітей під час добровільної евакуації в Україні є достатньо розвиненою і включає норми

міжнародного та національного права. Проте її ефективна реалізація залежить від злагодженої роботи всіх суб'єктів соціального захисту, достатнього ресурсного забезпечення та належного рівня підготовки соціальних працівників.

2.3 Застосування технологій соціальної роботи в процесі добровільної евакуації дітей з неблагополучних сімей

Добровільна евакуація в умовах збройного конфлікту є надзвичайно складною кризовою ситуацією, яка потребує комплексного, мультидисциплінарного підходу з боку соціальних служб. Для дітей з неблагополучних сімей ця ситуація є особливо ризикованою, оскільки поєднує вплив нових, зовнішніх стресорів (переміщення, невизначеність, розлучення зі звичним середовищем) з уже наявними внутрішніми факторами ризику, пов'язаними з несприятливим сімейним оточенням.

Під технологіями соціальної роботи у широкому розумінні розуміють сукупність методів, прийомів та способів впливу на соціальну ситуацію клієнта з метою її покращення. У вузькому розумінні – це стандартизовані алгоритми дій, що забезпечують досягнення конкретних результатів. Класифікація технологій соціальної роботи є різноманітною: за масштабом (індивідуальні, групові, спільнотні), за метою (профілактичні, реабілітаційні, захисні, підтримуючі), за методологічним підходом (кейс-менеджмент, кризова інтервенція, сімейно-орієнтована робота тощо) [23].

В контексті добровільної евакуації дітей з неблагополучних сімей можна виокремити такі ключові технологічні напрями:

1. Соціальна діагностика та виявлення дітей групи ризику

Першим і ключовим етапом соціальної роботи є виявлення та облік дітей з неблагополучних сімей на евакуаційних маршрутах і в місцях тимчасового розміщення. Технологія соціальної діагностики передбачає збір та аналіз

інформації про соціальну ситуацію клієнта з метою визначення наявних потреб і ресурсів.

У процесі евакуації соціальна діагностика реалізується через:

- первинний скринінг на евакуаційних пунктах: ідентифікація дітей, що прибули без супроводу дорослих або з особами, які не є їхніми батьками чи законними представниками; виявлення ознак насильства, нехтування, емоційних та поведінкових порушень;

- оцінку потреб сім'ї: структурований збір інформації про склад сім'ї, її соціально-економічне становище, стан здоров'я дітей і батьків, наявність соціальних ризиків;

- міжвідомчий обмін інформацією: взаємодія між службами у справах дітей, поліцією, медичними установами, освітніми закладами для отримання повної картини ситуації сім'ї.

Особливою складовою діагностики в умовах евакуації є ідентифікація несупроводжуваних дітей: тих, що переміщуються без батьків або опікунів, а також дітей, які евакуюються з особами, що не є їхніми законними представниками, що може свідчити про ризик торгівлі людьми або інших форм експлуатації [37].

ЮНІСЕФ та партнерські організації розробили в Україні стандартні операційні процедури захисту дітей в умовах надзвичайних ситуацій, які передбачають чіткий алгоритм первинної ідентифікації, направлення та підтримки вразливих дітей [54].

2. Технологія кризової інтервенції

Кризова інтервенція є однією з ключових технологій соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій. Вона спрямована на надання негайної психосоціальної підтримки особам, що переживають гостру кризу, з метою стабілізації їхнього стану, попередження подальших ускладнень та відновлення здатності до функціонування [39].

Модель кризової інтервенції Г.Каплана передбачає чотири фази: перша – первинний стрес, що спричинює кризу; друга – неефективність звичних копінг-

механізмів; третя – мобілізація внутрішніх та зовнішніх ресурсів; четверта – або успішне подолання кризи, або її поглиблення [28]. Завдання соціального працівника – втрутитися якомога раніше, підтримати мобілізацію ресурсів і запобігти негативному вирішенню кризи.

Для дітей з неблагополучних сімей кризова інтервенція в процесі евакуації має такі особливості:

- необхідність установлення довірчого контакту з дитиною, яка може бути недовірливою до незнайомих дорослих;

- врахування наявного травматичного досвіду та уникнення повторної травматизації;

- робота одночасно з дитиною та її найближчим оточенням;

- застосування підходів, дружніх до дітей: використання гри, малювання, творчих методів для встановлення контакту та діагностики стану дитини [51].

3. Кейс-менеджмент як провідна технологія

Кейс-менеджмент є визнаною міжнародною практикою та провідною технологією соціальної роботи з вразливими групами населення в умовах гуманітарних криз. Суть технології полягає в тому, що один фахівець координує всі послуги та підтримку, необхідні конкретній сім'ї або дитині, забезпечуючи комплексність, узгодженість і безперервність допомоги [63].

Структура кейс-менеджменту в контексті евакуації включає такі елементи:

1) виявлення та направлення – первинний контакт із сім'єю, первинна оцінка потреб, оформлення направлення до відповідних служб;

2) оцінка потреб – комплексне вивчення ситуації сім'ї та дитини: безпека, здоров'я, освіта, психосоціальний стан, документи, матеріальне становище, соціальна підтримка;

3) планування допомоги – розробка індивідуального плану підтримки, визначення пріоритетів, встановлення конкретних цілей і строків, визначення відповідальних суб'єктів;

4) координація послуг – забезпечення взаємодії різних служб і організацій, супровід сім'ї в отриманні необхідних послуг;

5) моніторинг і оцінка – регулярне відстеження стану сім'ї та дитини, оцінка ефективності наданої допомоги, внесення коректив до плану;

6) закриття випадку – завершення активного супроводу після досягнення стабілізації ситуації або передача справи іншій організації [59].

Міжнародні організації (ЮНІСЕФ, Міжнародна федерація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, SavetheChildren) розробили уніфіковані стандарти кейс-менеджменту в гуманітарних умовах, адаптовані до контексту України [57].

4. Психосоціальна підтримка дітей

Психосоціальна підтримка – це широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку психічного здоров'я та соціального благополуччя дітей в умовах надзвичайних ситуацій. Вона не замінює спеціалізовану психологічну допомогу, але є необхідним першим рівнем підтримки для всіх дітей, що пережили або переживають кризу [65].

Відповідно до піраміди психосоціальної підтримки IASC (Inter-AgencyStandingCommittee), виокремлюють три рівні:

- базовий рівень – забезпечення безпеки, базових потреб, відчуття захищеності для всіх дітей;

- проміжний рівень – структуровані групові заходи психосоціальної підтримки для дітей, що виявляють помірні психологічні реакції;

- рівень спеціалізованої допомоги – індивідуальна психологічна допомога для дітей з вираженими психічними розладами [36].

Для дітей з неблагополучних сімей особливо важливим є другий рівень – участь у дружніх до дітей просторах, що є тимчасовими структурованими безпечними місцями, де діти можуть грати, навчатися і отримувати підтримку від підготовлених фахівців. В Україні такі простори були значно розширені після 2022 року завдяки зусиллям ЮНІСЕФ та партнерів [53].

Технології роботи в межах психосоціальної підтримки включають: структуровані ігрові заняття, арт-терапію, казкотерапію, психоедукацію для дітей та батьків, групи взаємопідтримки.

5. Сімейно-орієнтована робота та підтримка батьківських компетенцій

Ключовим принципом сучасної соціальної роботи з дітьми є те, що найефективнішою допомогою дитині є допомога її сім'ї. У процесі евакуації ця технологія реалізується через:

- підтримку батьківських компетенцій – навчання батьків із неблагополучних сімей ефективним стратегіям виховання в умовах стресу, підвищення їхньої здатності підтримати дітей у складних ситуаціях;

- медіацію сімейних конфліктів – вирішення конфліктів між членами сім'ї, що загострюються в умовах евакуаційного стресу;

- підтримку возз'єднання сімей – у разі, якщо діти були розлучені з батьками в процесі евакуації [44].

6. Міжвідомча координація та мережевий підхід

Ефективна соціальна робота з дітьми з неблагополучних сімей в умовах евакуації неможлива без налагодженої міжвідомчої координації. Соціальний працівник виступає координатором, що забезпечує взаємодію між різними суб'єктами: службами у справах дітей, поліцією, охороною здоров'я, освітніми закладами та міжнародними організаціями.

Мережевий підхід у соціальній роботі передбачає залучення природного та формального соціального оточення клієнта (родичів, сусідів, громадських організацій) до вирішення його проблем. В умовах евакуації це особливо важливо, оскільки переміщення руйнує звичні соціальні мережі сімей.

В Україні координуючу роль у сфері захисту дітей виконують кластерні механізми ООН, що об'єднують державних суб'єктів для забезпечення скоординованої відповіді на потреби вразливих груп населення [45].

7. Правозахисний підхід та адвокація

Правозахисний підхід у соціальній роботі передбачає відстоювання прав та інтересів клієнта, коли він не може зробити це самостійно. Для дітей з

неблагополучних сімей, батьки яких можуть перешкоджати евакуації або не захищати дітей від небезпеки, соціальний працівник виступає як адвокат дитини, тобтопредставляє її інтереси у взаємодії з органами влади та іншими суб'єктами [52].

Адвокація може реалізовуватися на різних рівнях: індивідуальному (захист інтересів конкретної дитини), системному (ініціювання змін у законодавстві чи практиці) та суспільному (підвищення обізнаності про потреби вразливих груп).

8. Профілактика торгівлі людьми та насильства над дітьми

В умовах евакуаційного хаосу різко зростає ризик торгівлі дітьми та інших форм їхньої експлуатації. Технологія профілактичної роботи з цих питань включає:

- інформування дітей та батьків про ризики та ознаки торгівлі людьми;

- навчання персоналу евакуаційних пунктів ідентифікувати потенційних жертв;

- перевірку осіб, що супроводжують дітей, та верифікацію їхніх повноважень;

- організацію безпечних каналів направлення до відповідних служб [46].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Ла Страда-Україна розробили для України конкретні методичні матеріали та тренінгові програми з протидії торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту [38].

9. Соціальна реінтеграція дитини після евакуації

Окремим технологічним напрямом, який нерідко випадає з поля зору в умовах гострої фази кризи, є соціальна реінтеграція дитини у новому середовищі. Евакуація завершується не тоді, коли дитина фізично опиняється в безпечному місці, а тоді, коли вона відновлює повноцінну участь у соціальному житті: ходить до школи, має стабільне коло однолітків, залучена до позашкільних активностей, відчуває себе частиною нової громади. Для дітей з неблагополучних сімей цей процес є особливо складним, оскільки і до евакуації вони нерідко перебували на периферії соціального життя [23].

Технологія соціальної реінтеграції включає кілька взаємопов'язаних компонентів. По-перше, це сприяння включенню дитини до системи освіти: не лише формальне зарахування до школи, але й налагодження контакту з класним керівником, інформування педагогічного колективу про особливі потреби дитини (у дотриманні конфіденційності) та моніторинг адаптації протягом перших місяців. За даними дослідження SavetheChildren, відновлення шкільного режиму є одним із найпотужніших факторів психологічного відновлення дитини після травматичних подій, оскільки школа забезпечує передбачуваність, соціальні контакти та відчуття нормальності [51]. По-друге, це підтримка участі дитини у позашкільних заходах – гуртках, спортивних секціях, дружніх просторах, організованих НУО. Такі активності не лише сприяють соціалізації, але й є важливим ресурсом психосоціальної підтримки. По-третє, для дітей із неблагополучних сімей особливого значення набуває підтримка стабільних відносин принаймні з одним значущим дорослим – вчителем, соціальним працівником або волонтером, що відповідає концепції «захисного дорослого», виокремленій у дослідженнях резилієнтності [43].

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що ефективна соціальна робота з дітьми з неблагополучних сімей у процесі добровільної евакуації вимагає системного застосування комплексу взаємодоповнюючих технологій. Жодна з них не може бути ефективною ізольовано: лише в поєднанні з іншими та в рамках скоординованої міжвідомчої відповіді вони здатні забезпечити реальний захист прав та інтересів дитини. Центральним принципом при цьому залишається принцип найкращих інтересів дитини, закріплений у міжнародному праві та національному законодавстві України.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ЕВАКУАЦІЇ

3.1 Особливості діяльності центрів соціальних служб та їх роль в наданні соціальних послуг дітям з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації

Центри соціальних служб є основною інституційною одиницею у системі соціального захисту населення України. Їхня діяльність регулюється Законом України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року та підзаконними нормативними актами Міністерства соціальної політики. Відповідно до чинного законодавства, центри соціальних служб зобов'язані виявляти осіб та сім'ї у складних життєвих обставинах, здійснювати їх первинну оцінку, надавати соціальні, психологічні та інформаційні послуги, а також координувати взаємодію між різними суб'єктами соціального захисту [17].

В умовах військового конфлікту ці функції не зникають, а навпаки,набувають особливої гостроти. Повномасштабне вторгнення 2022 року докорінно змінило умови, у яких центри соціальних служб виконують свою роботу. Частина закладів опинилась безпосередньо у зонах бойових дій або на окупованих територіях, інша частина стала точкою першого контакту для тисяч внутрішньо переміщених сімей.

Специфіка роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації полягає насамперед у тому, що ці сім'ї, як правило, є найменш схильними до самостійного звернення по допомогу. Дослідниця Т.І.Шульга у своїх роботах звертає увагу на те, що неблагополучні сім'ї часто мають стійку недовіру до державних інституцій, яка формується через попередній негативний досвід взаємодії з органами опіки, поліцією або соціальними службами [16]. В умовах евакуаційного хаосу ця недовіра лише посилюється: батьки побоюються, що звернення до соціальних служб може призвести до

вилучення дітей або інших небажаних наслідків. Тому соціальні працівники центрів змушені діяти проактивно, тобто не чекати звернення, а самостійно виходити на контакт із вразливими сім'ями.

На практиці центри соціальних служб виконують кілька ключових функцій у процесі добровільної евакуації сімей з дітьми. Насамперед це функція виявлення та первинного скринінгу. Соціальні працівники, що чергують на евакуаційних пунктах або виїжджають у пункти тимчасового розміщення, здійснюють спостереження за сім'ями, що прибувають, і виокремлюють тих, хто потребує додаткової уваги. Серед ознак, на які звертають увагу фахівці, зовнішній стан дитини, характер її взаємодії з батьками або супроводжуючими, поведінкові реакції, наявність документів [51].

Другою функцією є надання практичної допомоги у вирішенні нагальних потреб. Сім'ї, що евакуювалися, нерідко залишають домівки у великому поспіху і опиняються без необхідних документів, грошей, одягу або їжі. Для неблагополучних сімей, які і до евакуації жили в умовах матеріального дефіциту, ця ситуація є особливо критичною. Центри соціальних служб забезпечують направлення до пунктів гуманітарної допомоги, сприяють оформленню статусу внутрішньо переміщеної особи та відповідних виплат, надають консультації щодо прав та можливостей [12].

Третьою функцією є організація соціального супроводу на новому місці проживання. Після того як сім'я облаштувалась у приймаючій громаді, соціальний працівник центру зобов'язаний забезпечити її включення до системи місцевих соціальних послуг: зарахування дітей до школи або дитячого садка, доступ до медичних послуг, підключення до програм психосоціальної підтримки. На цьому етапі особливого значення набуває взаємодія між центром соціальних служб за попереднім місцем проживання сім'ї та центром приймаючої громади. На жаль, на практиці такий обмін інформацією відбувається далеко не завжди: відсутність уніфікованої електронної бази даних клієнтів призводить до того, що сім'я, яка роками перебувала на обліку як

неблагополучна, після евакуації «зникає» з поля зору соціальних служб і потрапляє до нового центру вже як невідомий клієнт.

На жаль, механізми передачі інформації між центрами різних громад залишається неформальним і залежить від особистих контактів між фахівцями. Для неблагополучних сімей, які і до евакуації потребували тривалого супроводу, цей розрив особливо критичний: відновити контакт із такою сім'єю на новому місці без попередньої інформації про неї вкрай складно, а іноді взагалі неможливо.

Окремої уваги заслуговує питання роботи з дітьми, що прибули на евакуаційні пункти без батьків або в супроводі осіб, які не є їхніми законними представниками. Така ситуація може виникати з різних причин: батьки могли бути мобілізовані, загинути, залишитись на окупованій території або свідомо відправити дітей в евакуацію із сусідами чи родичами. Але вона також може свідчити про торгівлю людьми або інші форми експлуатації. За даними ЮНІСЕФ, протягом 2022–2023 років в Україні було зареєстровано тисячі випадків, коли діти переміщувались без батьків або в супроводі сторонніх осіб [55]. Соціальний працівник центру, що чергує на евакуаційному пункті, повинен вміти розпізнати потенційно небезпечну ситуацію і невідкладно залучити службу у справах дітей та поліцію для перевірки і захисту дитини.

Важливим аспектом діяльності центрів соціальних служб є організація психосоціальної підтримки дітей у місцях тимчасового розміщення. Дослідження, проведені в умовах гуманітарних криз у різних країнах, переконливо свідчать: стабільне, передбачуване, безпечне середовище є першочерговою умовою відновлення психологічного стану дитини після травматичних подій [35]. Центри соціальних служб у партнерстві з психологічними службами та громадськими організаціями організовують роботу Дружніх до дітей просторів – структурованих місць, де діти можуть гратися, спілкуватись і отримувати підтримку від дорослих. Для дітей з неблагополучних сімей, які нерідко ніколи не мали досвіду безпечного і доброзичливого дорослого середовища, такі простори мають особливу цінність.

Необхідно також зупинитись на проблемі ресурсного забезпечення центрів соціальних служб в умовах збройного конфлікту. Зростання потреби у соціальних послугах різко контрастує з обмеженими можливостями служб. Соціальні працівники нерідко самі є внутрішньо переміщеними особами, переживають власний стрес і тривогу, а рівень їхньої заробітної плати залишається критично низьким,що провокує відтік кадрів із сфери в найбільш складний для неї час. Дослідниця І.В.Ушакова фіксує, що явище емоційного вигорання серед соціальних працівників, які надають послуги переміщеним сім'ям, є надзвичайно поширеним і потребує системних заходів профілактики,насамперед регулярної супервізії та психологічної підтримки персоналу [24].

Незважаючи на всі виклики, практика засвідчує і позитивні приклади. Зокрема, центри соціальних служб Харківської та Дніпропетровської областей у 2022–2023 роках запровадили мобільні бригади у складі соціального працівника, психолога та юриста, що здійснювали виїзди безпосередньо до місць тимчасового розміщення ВПО. Такий формат роботи дозволив охопити значно більше сімей, у тому числі тих, що з різних причин уникали самостійного звернення до стаціонарних центрів. Цей досвід заслуговує на системне поширення та нормативне закріплення як стандарт роботи в умовах надзвичайних ситуацій.

Ще одним ефективним форматом є організація виїзних точок надання послуг за принципом «єдиного вікна», коли в одному місці сім’я може отримати консультацію соціального працівника, юриста та психолога одночасно. Для неблагополучних сімей, які через недовіру до інституцій та низький рівень соціальної компетентності не готові самостійно звертатись до різних установ, такий формати суттєво знижує бар’єри доступу до допомоги.

Окрім мобільних бригад, важливим інструментом роботи центрів соціальних служб у кризових умовах є виїзні точки надання послуг у місцях тимчасового розміщення. Концепція «єдиного вікна», коли в одному місці людина може отримати консультацію соціального працівника, юриста та

психолога, є особливо цінною саме для неблагополучних сімей, які через низький рівень соціальної компетентності та недовіру до інституцій нерідко не вміють і не готові самостійно «обходити» різні установи для отримання необхідної допомоги. Дослідження ефективності програм соціальних послуг в умовах гуманітарних криз підтверджують: зниження бар'єрів доступу (просторових, інформаційних, психологічних) суттєво підвищує охоплення найбільш вразливих груп [35].

Важливим аспектом, що заслуговує на увагу в контексті роботи центрів соціальних служб під час евакуації, є також питання документів. Відповідно до рекомендацій Кластера захисту ООН в Україні, відсутність документів, що посвідчують особу, є одним із найбільш поширених бар'єрів для доступу евакуйованих до соціальних послуг, виплат та медичної допомоги. Для сімей з неблагополучних сімей, де батьки нерідко самі мають проблеми з документами, ця ситуація є критичною. Соціальні працівники центрів повинні мати чіткий алгоритм дій у таких випадках та партнерські зв'язки з юридичними службами, здатними надати безоплатну допомогу у відновленні документів. За даними Кластера захисту, своєчасна допомога у відновленні документів є не лише адміністративним, але й захисним заходом: наявність документів суттєво знижує ризик торгівлі людьми та інших форм експлуатації [4].

Окремої уваги потребують документи. Відповідно до рекомендацій Кластера захисту ООН в Україні, відсутність документів є одним із поширеніших бар'єрів для доступу евакуйованих до соціальних послуг і виплат. Для неблагополучних сімей, де батьки нерідко самі мають проблеми з документами, ця ситуація є критичною. Наявність документів є не лише адміністративною, але й захисною умовою: вона суттєво знижує ризик торгівлі людьми та інших форм експлуатації. Тому соціальні працівники центрів повинні мати чіткий алгоритм дій у таких випадках та налагоджені партнерські зв’язки з юридичними службами.

Важливим прикладом практичної реалізації комплексного підходу до соціально-психологічного супроводу під час евакуації є діяльність Гуманітарної

місії «Проліска» – громадської організації, що працює в Україні з 2014 року і сьогодні охоплює 13 областей країни. Організація діє відповідно до основних гуманітарних принципів: гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності, за фінансової підтримки Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Гуманітарного фонду для України (ОСНА) [4].

«Проліска» реалізує комплекс взаємопов'язаних напрямів допомоги, серед яких безпосередньо пов'язані з темою дослідження: евакуація мирних жителів із зони бойових дій (у тому числі спеціалізована медична евакуація маломобільних осіб); психологічна допомога для постраждалих від війни та ВПО; соціальний супровід найбільш вразливих категорій населення, що включає відновлення та оформлення документів; а також створення просторів, дружніх до дітей, та облаштування місць тимчасового проживання для ВПО [4].

Організаційна модель «Проліски» ґрунтується на принципі мобільних мультидисциплінарних команд. До складу кожної такої команди входять психолог, консультант у сфері захисту, кейс-менеджер, соціальний працівник і водій. Ця команда не чекає, поки клієнт прийде до офісу: вона виїжджає безпосередньо туди, де перебувають постраждалі: на місця обстрілів, до евакуаційних пунктів, до місць тимчасового розміщення ВПО. Така проактивна модель роботи є принципово важливою саме для охоплення вразливих категорій, зокрема сімей з дітьми, які нерідко не мають ресурсів або мотивації самостійно звертатись по допомогу [22].

Транзитний центр у Павлограді, де «Проліска» є одним із ключових партнерів, приймає до 250 евакуйованих щодня (переважно з Донецької та Дніпропетровської областей). Коли люди прибувають, вони проходять реєстрацію та отримують комплексну допомогу: грошову виплату, гуманітарні товари, гарячі обіди, місце для ночівлі, а також психологічну, юридичну та медичну підтримку – все в одному місці. Представники «Проліски» допомагають з оформленням документів, банківськими картками, встановленням групи інвалідності. «Люди приїжджають розгублені. Ми допомагаємо з оформленням документів, картками, інвалідністю. У нас

працюють кейс-менеджери, психологи, логістичні координатори», – описує роботу команди працівниця місії [19].

Психологічна складова роботи «Проліски» відзначається гнучким, клієнтоцентрованим підходом, що є особливо важливим для роботи з дітьми з неблагополучних сімей. Одразу після евакуації або обстрілу психолог виходить на контакт з постраждалими. Якщо людина у стані гострого стресу відмовляється від допомоги, фахівець не наполягає, але повертається через кілька днів – коли людина починає усвідомлювати пережите і стає готовою до розмови. «У нас були випадки, коли постраждалий спочатку не хотів спілкуватися з психологом, а пішов на контакт через кілька днів. Психолог подзвонив до людини, і вона захотіла зустрітися й сама зрозуміла, що їй дійсно потрібна допомога», – зазначає представник організації [22].

Психологічні консультації надаються безоплатно і конфіденційно у кількості від 7 до 12 сесій, у форматі, зручному для клієнта – очно або онлайн, у будь-якому місці, де людина почувається комфортно. У разі потреби організація перенаправляє клієнтів до психотерапевтів, які також приймають безоплатно. Така ступенева модель психологічної допомоги відповідає міжнародно визнаній піраміді психосоціальної підтримки IASC і забезпечує відповідний рівень допомоги залежно від потреби [22].

Кейс-менеджери «Проліски» беруть у соціальний супровід насамперед найбільш вразливі категорії: літніх, маломобільних, людей з інвалідністю, багатодітні родини та одиноких матерів. Саме ці категорії найчастіше включають дітей з неблагополучних сімей. Супровід передбачає допомогу з відновленням документів, зверненнями до медичних установ, оформленням статусів та виплат. Кожен випадок розглядається індивідуально: «Кожен випадок – унікальний. Когось потрібно просто перевезти, комусь потрібно надати більш комплексну допомогу» [22].

Серед напрямів роботи «Проліски» також створення просторів, дружніх до дітей. Психологи організації, які працюють за підтримки УВКБ ООН, проводять структуровані групові заходи, спрямовані на підвищення

психологічної стійкості як дітей, так і дорослих, що з ними працюють. Зокрема, проводяться заняття для педагогів, соціальних працівників і вихователів з питань самодопомоги та профілактики емоційного вигорання, що безпосередньо підвищує якість роботи фахівців з дітьми [5].

Досвід «Проліски» заслуговує окремої уваги з погляду кадрового питання: значну частину команди організації становлять самі внутрішньо переміщені особи. «Вони безпосередньо знають, з якими проблемами стикаються люди, що прибули з лінії бойового зіткнення, що вони відчувають і як їм потрібно допомогти», – пояснює представник місії [22]. Це є прикладом того, як власний досвід переміщення може трансформуватись у ресурс для допомоги іншим.

Таким чином, практика «Проліски» наочно ілюструє, яким може бути ефективний комплексний супровід дітей та сімей під час евакуації: мобільні мультидисциплінарні команди, індивідуальний підхід, поєднання евакуаційної логістики з психологічною та соціальною підтримкою, гнучкість у методах контакту з клієнтами і тісна міжвідомча координація. Саме ці елементи відповідають принципам оптимізації технологій соціальної роботи, обґрунтованим у підрозділі 3.2 даного дослідження.

3.2 Оптимізація технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації

Аналіз наявної практики соціальної роботи в умовах збройного конфлікту та вивчення міжнародного досвіду дозволяють сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації. Оптимізація в цьому контексті означає не просто додавання нових елементів до існуючої практики, а системне переосмислення підходів з урахуванням реальних потреб і можливостей.

Першим і найважливішим напрямом оптимізації є запровадження наскрізного кейс-менеджменту – моделі, за якої конкретний фахівець веде сім'ю від моменту евакуації до стабілізації ситуації на новому місці, незалежно від того, скільки разів сім'я змінює місце перебування. Сьогодні в Україні існує серйозна проблема розриву соціального супроводу: сім'я може отримати допомогу на евакуаційному пункті, але після прибуття у нову громаду знову опиняється сам на сам зі своїми проблемами, оскільки жоден конкретний фахівець не відповідає за її подальшу долю [58]. Для неблагополучних сімей, де батьки, як правило, мають низьку мотивацію до самостійного пошуку допомоги, такий розрив часто означає повне випадіння з поля зору соціальних служб.

Впровадження наскрізного кейс-менеджменту потребує насамперед створення загальнодержавного реєстру сімей з дітьми, що перебувають на соціальному супроводі, з можливістю доступу для уповноважених фахівців різних територіальних громад. Технічні можливості для цього існують; питання полягає у політичній волі та забезпеченні відповідного фінансування.

Другим важливим напрямом є стандартизація первинної оцінки потреб дитини на евакуаційних пунктах. На сьогодні підхід до первинного скринінгу суттєво відрізняється залежно від конкретного фахівця та регіону: одні соціальні працівники мають чіткий алгоритм дій, інші покладаються виключно на власний досвід та інтуїцію. Розробка і впровадження уніфікованого скринінгового інструменту – простого, зрозумілого бланку з переліком конкретних індикаторів ризику – дозволила б підвищити системність виявлення вразливих дітей і зменшити залежність від суб'єктивного фактора [61]. Такі інструменти успішно застосовуються у практиці ЮНІСЕФ та Норвезької ради у справах біженців і можуть бути адаптовані до українського контексту.

Важливим аспектом оптимізації є посилення психосоціального компонента соціальної роботи з дітьми у процесі евакуації. Дослідження переконливо засвідчують, що психологічна травма, отримана дитиною під час воєнних подій і переміщення, без своєчасного втручання закріплюється і дає

довгострокові наслідки для розвитку [47]. Для дітей з неблагополучних сімей, у яких до переміщення вже був накопичений негативний досвід, ризик хронізації травматичних реакцій є особливо високим.

Базовим рівнем психосоціальної підтримки, доступним для всіх соціальних працівників, є психологічна перша допомога (ПАД). Цей підхід, розроблений ВООЗ та УВКБ ООН, передбачає прості, але ефективні дії: забезпечення безпеки і комфорту, активне слухання без тиску, практична допомога у вирішенні нагальних потреб, інформування про доступні ресурси підтримки [66]. Навчання ПАД займає один-два дні і не потребує психологічної освіти, тому його можна і необхідно зробити обов'язковим стандартом підготовки всіх соціальних працівників, які контактують з переміщеними сім'ями.

Для дітей, що демонструють виражені психологічні реакції (стійку тривогу, нічні жахіття, агресивну поведінку, регрес у розвитку) необхідне направлення до психолога або психотерапевта. Наявні дослідження підтверджують ефективність когнітивно-поведінкової терапії, орієнтованої на травму (ТФ-КПТ), яка визнана золотим стандартом роботи з посттравматичним стресом у дітей [30]. Проте на практиці доступ до спеціалізованої психологічної допомоги для дітей з неблагополучних сімей залишається вкрай обмеженим. Оптимізація передбачає розширення мережі психологічних послуг, доступних для переміщених сімей, у тому числі у форматі дистанційного консультування.

Наступним напрямом оптимізації є розвиток роботи з батьками з неблагополучних сімей, спрямованої на підвищення їхньої батьківської компетентності в умовах стресу. Дослідження Сандерса у рамках програми Triple P (Positive Parenting Program) переконливо демонструють: навіть короткострокові групові програми підтримки батьківських навичок здатні суттєво покращити якість батьківсько-дитячих відносин і знизити ризик жорстокого поводження з дітьми [49]. В умовах евакуаційного стресу ризик зриву батьківської поведінки значно зростає, особливо в сім'ях, де батьки вже до евакуації мали проблеми із зловживанням алкоголем або нестабільною

емоційною регуляцією. Групові заняття для батьків, організовані центрами соціальних служб спільно з психологами у місцях тимчасового розміщення, є відносно недорогим, але ефективним інструментом профілактики насильства щодо дітей.

Програми підтримки батьківських компетентностей можуть реалізовуватись у різних форматах залежно від доступних ресурсів та особливостей цільової аудиторії. У гуманітарних умовах найбільш ефективними визнаються короткострокові структуровані групові програми тривалістю 6-10 занять, що поєднують елементи психоедукації, навчання конкретних поведінкових стратегій та групової взаємопідтримки. Важливо, що участь у таких групах сама по собі є десигматизуючим досвідом: батьки переконуються, що їхні труднощі не є унікальними, а існують ефективні способи їх подолання. Save the Children розробила і апробувала в умовах гуманітарних криз програму «Caregivers Support», яка включає навчання навичкам стресостійкості, технікам заземлення та стратегіям позитивної взаємодії з дітьми [30]. Адаптована версія цієї програми впроваджується в Україні з 2022 року і демонструє позитивні результати навіть у форматі кількох зустрічей.

Рекомендації Кластера захисту ООН в Україні щодо гуманітарних евакуацій також акцентують на необхідності індивідуальної оцінки кожної сім'ї до, під час та після евакуації – що безпосередньо відповідає технології кейс-менеджменту та принципу найкращих інтересів дитини. Зокрема, документ підкреслює: «Проведення індивідуальних оцінки та планування евакуації для кожної сім'ї з дітьми потрібно щоб забезпечити їм належну підтримку до, під час та після евакуації. Це потрібно, щоб забезпечити потреби та вибір кожної евакуйованої родини, а також кращі інтереси дитини». Ця настанова є прямим підтвердженням того, що міжнародні стандарти вимагають не масового, а індивідуалізованого підходу до соціальної роботи з евакуйованими сім'ями – що є ключовим принципом оптимізації, обґрунтованим у даному дослідженні.

Окремою проблемою, що потребує системного вирішення, є захист дітей від торгівлі людьми в умовах евакуації. Збройний конфлікт і масове переміщення населення об'єктивно створюють умови підвищеного ризику: люди перебувають у розпачі, не орієнтуються на новому місці, готові прийняти допомогу від будь-кого. За даними МОМ, після початку повномасштабного вторгнення Україна зіткнулась зі значним зростанням ризиків торгівлі людьми серед переміщеного населення [38]. Діти з неблагополучних сімей є особливо вразливою категорією, оскільки їхні батьки нерідко не здатні або не готові забезпечити належний нагляд і захист.

Оптимізація роботи з протидії торгівлі людьми у контексті евакуації передбачає насамперед навчання соціальних працівників та персоналу евакуаційних пунктів ідентифікувати потенційні ситуації ризику і діяти за чітким алгоритмом. Організація «Ла Страда–Україна» розробила відповідні методичні матеріали та тренінгові програми, адаптовані до умов воєнного часу [41]. Їхнє системне впровадження у підготовку фахівців центрів соціальних служб є необхідним кроком.

Важливим виміром оптимізації є вдосконалення міжвідомчої координації між усіма суб'єктами, задіяними у захисті дітей під час евакуації. Центри соціальних служб, служби у справах дітей, поліція, медичні заклади, школи, НУО та міжнародні організації нерідко діють паралельно, не координуючи своїх зусиль, що призводить до дублювання послуг в одних випадках і повної відсутності допомоги в інших. Запровадження координаційних механізмів на рівні приймаючих громад – регулярних міжвідомчих нарад, спільних протоколів дій, єдиних карт направлень – є необхідною умовою системної відповіді на потреби вразливих дітей [29].

Особливо актуальним є питання підготовки та підтримки кадрів соціальних служб. Жодна оптимізація технологій не матиме реального ефекту, якщо фахівці, що мають їх застосовувати, перебувають у стані хронічного стресу і вигорання. Дослідження Фіглі засвідчують, що вторинна травматизація є надзвичайно поширеною серед фахівців, що працюють з травмованими

клієнтами, і може серйозно знижувати якість їхньої роботи [31]. Системна відповідь на цю проблему передбачає запровадження обов'язкової регулярної супервізії, доступ до психологічної підтримки, розумне нормування навантаження та підвищення оплати праці в соціальній сфері.

Дослідження практичних аспектів соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації дозволяє зробити такі висновки. Центри соціальних служб є ключовою інституційною ланкою захисту таких дітей, виконуючи три основні функції: виявлення вразливих сімей на евакуаційних пунктах, надання практичної допомоги з документами та виплатами, а також організація тривалого соціального супроводу на новому місці. Специфікою роботи саме з неблагополучними сім'ями є їхня стійка недовіра до державних інституцій, що вимагає від фахівців проактивної, а не реактивної моделі роботи. Серед системних проблем – відсутність єдиної бази даних клієнтів, що призводить до розриву супроводу при зміні громади, брак кадрів та поширеність емоційного вигорання серед фахівців. Досвід Гуманітарної місії «Проліска» демонструє ефективність моделі мобільних мультидисциплінарних команд із проактивним виходом до клієнтів, ступеневою психологічною підтримкою та індивідуальним кейс-менеджментом. Оптимізація технологій соціальної роботи передбачає запровадження наскрізного кейс-менеджменту з єдиним реєстром клієнтів, стандартизацію первинного скринінгу, обов'язкове навчання фахівців психологічній першій допомозі, розвиток групових програм підтримки батьківських компетентностей, вдосконалення міжвідомчої координації та систему регулярної супервізії. Реалізація цих заходів потребує консолідованих зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, а їх об'єднуючим принципом залишається принцип найкращих інтересів дитини.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження технологій соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час проведення добровільної евакуації дозволило досягти поставленої мети та виконати всі заявлені завдання.

Аналіз наукової літератури засвідчив поступову еволюцію підходів – від стихійної благодійної допомоги до науково обґрунтованих доказових практик із застосуванням міждисциплінарного та системного підходів. Міжнародний досвід воєнних евакуацій XX століття переконливо показав: там, де евакуація зводилась лише до фізичного переміщення без соціального супроводу, діти отримували довготривалі психологічні травми, втрачали сімейні зв'язки та культурну ідентичність. Натомість позитивний досвід – зокрема діяльність Ніколаса Вінтона – засвідчив, що принципи індивідуального супроводу та збереження зв'язку дитини з родиною були ефективними ще до їх теоретичного оформлення.

Уточнення ключових понять показало, що в умовах збройного конфлікту поняття «неблагополучна сім'я» суттєво розширюється та охоплює сім'ї, що опинились у складних обставинах унаслідок переміщення, втрати житла і тривалого стресу. Добровільна евакуація є не лише логістичним, а комплексним соціальним процесом, що вимагає психологічного, юридичного та соціального супроводу. Технології соціальної роботи в кризових умовах набувають адаптивного, швидкореагуючого характеру.

Встановлено, що діти з неблагополучних сімей є подвійно вразливою категорією в умовах евакуації, оскільки поєднують наявний негативний сімейний досвід із додатковими стресовими факторами переміщення, що підвищує ризик хронізації психологічних травм і соціальної дезадаптації. Аналіз нормативно-правового забезпечення виявив наявність достатньої законодавчої бази в Україні, однак її практична реалізація залишається недостатньою через брак кадрів, фрагментарність координації та відсутність єдиних інформаційних систем – що є негативним результатом, який потребує визнання та врахування.

Дослідження технологій соціальної роботи, що застосовуються під час добровільної евакуації, показало: ефективний захист дітей з неблагополучних сімей забезпечується лише системним поєднанням кризової інтервенції, кейс-менеджменту, психосоціальної підтримки, сімейно-орієнтованої роботи та правозахисного підходу. Жодна з цих технологій не є результативною в ізольованому застосуванні.

Аналіз діяльності центрів соціальних служб виявив три ключові функції в умовах евакуації: виявлення вразливих сімей на евакуаційних пунктах, надання практичної допомоги, організація тривалого соціального супроводу на новому місці. Водночас зафіксовано системну проблему розриву супроводу при зміні громади через відсутність єдиного реєстру клієнтів, а також поширеність емоційного вигорання серед фахівців. Досвід Гуманітарної місії «Проліска» підтверджує ефективність моделі мобільних мультидисциплінарних команд із проактивним виходом до клієнтів та індивідуальним кейс-менеджментом як еталонної практики.

Запропоновані шляхи оптимізації технологій соціальної роботи передбачають: запровадження наскрізного кейс-менеджменту з єдиним загальнодержавним реєстром сімей; стандартизацію первинного скринінгу на евакуаційних пунктах; обов’язкове навчання фахівців психологічній першій допомозі; розвиток групових програм підтримки батьківських компетентностей; вдосконалення міжвідомчої координації; запровадження системи регулярної супервізії персоналу.

Наукова значущість дослідження полягає у систематизації та адаптації міжнародних підходів до вітчизняного контексту, а також у комплексному обґрунтуванні системи технологій соціальної роботи з подвійно вразливою категорією дітей в умовах збройного конфлікту – проблематики, яка в українській науці досі залишається малодослідженою.

Соціальна значущість результатів визначається їх безпосередньою практичною застосовністю: запропоновані рекомендації можуть бути використані центрами соціальних служб, службами у справах дітей, органами

місцевого самоврядування та громадськими організаціями для вдосконалення роботи з евакуйованими сім’ями в умовах триваючого збройного конфлікту.

Гіпотеза про те, що ефективність соціальної роботи з дітьми з неблагополучних сімей під час добровільної евакуації підвищується за умови застосування комплексних, індивідуалізованих та науково обґрунтованих технологій соціального супроводу, підтверджена повністю. Це підтверджується як теоретичним аналізом міжнародного досвіду, так і практичними прикладами – зокрема діяльністю місії «Проліска», що демонструє вимірювано вищу ефективність комплексного індивідуалізованого підходу порівняно з фрагментарною допомогою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алєксєєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молодої сім'ї. Київ : ІЗМН, 1997. 116 с.

2. Вінтон Н. «Британський Шиндлер». Чоловік, який врятував від нацистів 669 дітей. BBC Україна. *BBC.* 7 квітня 2024 року. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0d37grykn9o

3. Горностай П. П. Особистість і роль : Рольова теорія особистості. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2007. 312 с. URL: http://gorn.kiev.ua/publ37.htm

4. Гуманітарна місія «Проліска». Про гуманітарну місію. URL: https://proliska.org/pro-gumanitarnu-misiju/

5. Гуманітарна місія «Проліска». Фокус на собі. URL: https://proliska.org/fokus-na-sobi/

6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949) та Додаткові протоколи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

7. Камеристий-Брайтенбюхер Р. Не ідеальне рішення. Британія, аби у Другу світову врятувати дітей від обстрілів, провела операцію «Щуролов» — чому її зупинили. *NV.* 7 вересня 2025 року. URL: https://nv.ua/ukr/world/countries/evakuaciya-v-drugu-svitovu-yak-britanci-u-1939-roci-ryatuvali-ditey-ta-do-chogo-ce-prizvelo-50542848.html

8. Конвенція ООН про права дитини (1989). Ратифікована Верховною Радою України 27.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

9. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

10. Крикуненко М. Як підходили до евакуації дітей інші країни? Харківська правозахисна група. 19 квітня 2023. URL: https://khpg.org/1608812147

11. Порядок виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : затв. постановою КМУ від 21.11.2013 № 896. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-п

12. Права внутрішньо переміщених осіб: практичний посібник / МОМ, УВКБ ООН. Київ, 2023. 84 с.

13. Про евакуацію : Закон України від 30.01.2023 № 2875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2875-20

14. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18

15. Про затвердження Порядку здійснення добровільного переселення сімей з дітьми : Постанова КМУ від 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua

16. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14

17. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19

18. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14

19. «Проліска» та транзитний центр у Павлограді: як відбувається евакуація людей з прифронтових громад. *Наше місто.* 02 серпня 2025. URL: https://nashemisto.dp.ua/2025/08/02/proliska-ta-tranzytnyi-tsentr-u-pavlohradi-iak-vidbuvaietsia-evakuatsiia-liudei-z-pryfrontovykh-hromad/

20. Семигіна Т. В. Соціальна робота: теорія і практика. Київ : Університет «Україна», 2004. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/426237.pdf

21. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

22. Турубара К. Як Гуманітарна місія «Проліска» працює на місцях прильотів та допомагає переселенцям на Полтавщині. *Полтавська думка.* 20 травня 2026. URL: https://dumka.poltava.ua/iak-humanitarna-misiia-proliska-pratsiuie-na-mistsiakh-prylotiv-ta-dopomahaie-pereselentsiam-na-poltavshchyni/

23. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.

24. Ушакова І. В. Супервізія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : ЧДУ, 2011.

25. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09

26. Шульга Т. І. Робота з неблагополучною сім'єю. Київ : Аспект Пресс, 2005. 254 с.

27. Bowlby J. A SecureBase: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development. NewYork : BasicBooks, 1988. 205 p.

28. Caplan G. An Approach to Community Mental Health. NewYork : Grune&Stratton, 1961. 275 p.

29. Child Protection Working Group. Interagency Child Protection Coordination: Guidance Note. Geneva : CPWG, 2020. 52 p.

30. Cohen J. A., Mannarino A. P., Deblinger E. Treating Traumaand Traumatic Griefin Children and Adolescents. 2nd ed. NewYork : GuilfordPress, 2017. 306 p.

31. Figley C. R. Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder. NewYork : Brunner/Mazel, 1995. 268 p.

32. Furman W., Buhrmester D. Children's Perceptions of the Personal Relationships in Their Social Networks. *DevelopmentalPsychology*. 1985. Vol. 21. P. 1016–1024.

33.Guide lines for the Protection of Displaced Refugee Children and Children Inside and Outside Ukraine / UNICEF Serbia. URL: https://www.unicef.org/serbia/en/guidelines-protection-displaced-refugee-children-and-children-inside-and-outside-ukraine

34. Guiding Princip leson Internal Displacement. UN OCHA. 1998 (updated 2004). URL: https://www.unhcr.org/en-us/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html

35. Herman J. L. Trauma and Recovery. NewYork : BasicBooks, 1992. 290 p.

36. IASC. Guidelineson Mental Healthand Psychosocial Supportin Emergency Settings. Geneva : IASC, 2007 (updated 2020). 136 p.

37. IOM. Guide lines for the Protection of Children on the Move in Ukraine. Geneva : IOM, 2022. 48 p.

38. IOM Ukraine. Counter-Trafficking Programme Report 2022–2023. Kyiv : IOM, 2023. 48 p.

39. James R. K., Gilliland B. E. CrisisIntervention Strategies. 7th ed. Belmont : Brooks/Cole, 2013. 688 p.

40. Juda E. The Evolution of Social Work: Historical Milestones. Simmons UniversitySchool of Social Work Online. 2014. URL: https://online.simmons.edu/blog/evolution-social-work-historical-milestones/

41. LaStrada – Україна. Методичні матеріали з протидії торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту. Київ, 2022. 60 с.

42. LaStrada-Ukraine. Prevention of Traffickingin Human Beingsin the Context of Armed Conflict. Kyiv : LaStrada, 2022. 60 p.

43. Luthar S. S. ResilienceinDevelopment: A Synthesis of Research across Five Decades. *Developmental Psychopathology*. 2006. Vol. 3. P. 739–795.

44. Nelson K. E. Family-BasedServices: A Practitioner's Guide. Ypsilanti : National Child Welfare Resource Center, 1997. 224 p.

45. OCHA Ukraine. Humanitarian Response Plan 2023. Kyiv : OCHA, 2023. 108 p.

46. Parton N. Safeguarding Childhood: Early Intervention and Surveillancein a Late Modern Society. London : Palgrave Macmillan, 2006. 232 p. URL: https://archive.org/details/safeguardingchil0000part/page/n7/mode/2up

47. Perry B. D. The Boy Who Was Raisedas a Dog. NewYork : BasicBooks, 2007. 288 p.

48. Saleebey D. The Strengths Perspective in Social Work Practice. 6th ed. NewYork : Pearson, 2013. 320 p.

49. Sanders M. R. Triple P – Positive Parenting Program: Towardsan Empirically Validated Multilevel Parenting Strategy. *Clinical Childand Family Psychology Review.* 1999. Vol. 2, № 2. P. 71–90.

50. Save the Children. Child Protection in Emergencies: A Field Guide. London, 2019. 204 p.

51. Save the Children. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action. 2nd ed. London : Save the Children, 2019. 326 p.

52. Schneider R. L., Lester L. Social Work Advocacy: A New Framework for Action. Belmont : Brooks/Cole, 2001. 352 p.

53. UNICEF Ukraine. Child Friendly Spaces: Programming Guide. Kyiv : UNICEF, 2022. 52 p.

54. UNICEF Ukraine. Child Protection in Emergencies: Standard Operating Procedures. Kyiv : UNICEF, 2022. 64 p.

55. UNICEF Ukraine. Child Protection Monitoring Report 2022–2023. Kyiv : UNICEF, 2023. 68 p.

56. UNICEF Ukraine. Standard Operating Procedures for Child Protection in Emergencies. Kyiv : UNICEF, 2022. 64 p.

57. UNICEF, UNHCR, Save the Children. Inter-Agency Case Management Guidelines. Geneva, 2014. 84 p.

58. UNHCR. Case Management in Displacement: Practical Guidelines. Geneva : UNHCR, 2021. 120 p.

59. UNHCR. Case Management Toolkit. Geneva : UNHCR, 2020. 112 p.

60. UNHCR Guidelineson Determining the Best Interestsof the Child. Geneva : UNHCR, 2008 (revised 2021). URL: https://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf

61. UNHCR, UNICEF. Child Protection Risk Assessment Tool for Emergency Settings. Geneva, 2020. 36 p.

62. Update: Ukraine and the Social Work Response. International Federation of Social Workers. June 3, 2022. URL: https://www.ifsw.org/update-ukraine-and-the-social-work-response/

63. Weil M., Karls J. M. Case Management in Human Service Practice. San Francisco : Jossey-Bass, 1985. 368 p.

64. When Social Work Meets Technology: 20 Years of Real Transformation. FamCare. URL: https://www.famcare.net/when-social-work-meets-technology-20-years-of-real-transformation/

65. WHO, UNHCR. Mental Healthand Psychosocial Support in Humanitarian Emergencies. Geneva : WHO, 2015. 90 p.

66. WHO, UNHCR. Psychological First Aid: Guide for Field Workers. Geneva : WHO, 2011. 64 p.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Павлова Дарина Денисівна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: 0965663648a@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Технології соціальної роботи під час проведення добровільної евакуації» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Павлова Д. Д.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Чайка І.Ю.